

O crkvenim muzejima

Koncem veljače 1939. odlučio je preuzvišeni gospodin nadbiskup Dr. Alojzije Stepinac, da izvrši želju svojih predšasnika, pa da u Zagrebu osnuje Diecezanski muzej zagrebačke nadbiskupije. Muzej imade zadaću, da sačuva od propasti predmete umjetničke i historijske vrijednosti, koji se nalaze po našim župama i kapelama, te da ih pohrani na jednom mjestu i učini pristupačnima domaćim i stranim posjetnicima.

Pošto se time potaknulo pitanje Diecezanskih muzeja uopće i pošto se time pobudio interes za kulturnu zadaću, kao i za historijat takovih muzeja kod nas i u inostranstvu, odlučio sam da informacije radi u ovom cijenjenom listu iznesem nešto iz historije muzeja uopće, onda da ocrtam historiju Diecezanskog muzeja, koga si je nadbiskupija zagrebačka u riznici zagrebačke katedrale tokom stoljeća već stvorila, te napokon da dadem sliku jednog modernog Diecezanskog muzeja, i to onoga u Beču, jer se baš taj smatra danas kao uzorni crkveni muzej.

I. O POSTANKU MUZEJA UOPĆE.

Otkada postoji slikarstvo i otkada umjetnost ne služi isključivo vjerskoj svrsi, nego i udobnosti privatnika, počeli su privatnici skupljati umjetničke zbirke. U kršćanskom srednjem vijeku počelo je ovakovo sakupljanje navlastito u drugoj polovici 15. stoljeća, u doba renesanse. Prednjačili su bogati talijanski knezovi u Firenci, Ferrari, Urbinu, Mantovi, Veneciji i Napulju. . . , koji su u svojim dvorovima sakupili mnogo umjetnina. Renesansa pobudila je smisao za antiku, a probuđena domaća umjetnost zanimala je svojom ljepotom ljubitelje umjetnosti, te ih potakla na marljivije sabiranje umjetnina. Najveću slavu stekle su na tom polju aristokratske obitelji Medici u Firenci, D' Este u Mantovi i Gonzaga u Urbinu. S njima se natjecahu bogati patriciji talijanskih gradova, profesori univerzitetskih gradova, rimski kardinali i biskupi pojedinih krajeva. Vojvode od mlade loze Medici stvorise galerije Palazzo Pitti i Palazzo degli Uffizi u Firenci.

Iz Italije prijede zanos skupljanja umjetnina u druge zemlje, osobito nakon provala stranih naroda u Italiju i nakon pljačke talijanskih gradova. Velike zbirke stvorise si evropski vladari Franjo I. francuski, Henrik VIII. engleski, Filip II. španjolski, car Karlo V. i car Rudolf II. njemački. Oni udariše temelj galerijama, koje do danas imadu najdragocjenije zbirke, kao što su Louvre u

Paríšu, galerija Prado u Madridu, carska galerija u Beču. Fridrik August I. i Fridrik August II. Silni udariše temelj saskoj galeriji u Dresdenu. Fridrik Veliki muzeju u Berlinu, Katarina II. Eremitaži u Petrogradu.

Kada je Napoleon Veliki na svom osvajačkom putu pljačkao evropske gradove, pače i sam Rim, prenosite su se odasvud umjetnine u Louvre, koji se morao znatno proširiti. No ne za dugo. Čim je Napoleon god. 1814. pao, vraćale su se otefe umjetnine pojedinim narodima. Sada je naglo porastao u pojedinim zemljama narodni duh. Narodni preporod diže smisao za narodni jezik, za znanost i narodnu kulturu. Sad niču muzeji i tamo, gdje ih dosada nije bilo. U Londonu se stvara i raskošno snabdijeva National-Gallery. Posljednjih decenija 19. stoljeća grade se veliki stručni državni i gradski muzeji. S državama natječu se u novije doba bogati privatnici, osobito američki dolarski milijunari i evropski novčani kraljevi (obitelji Rothschild, Wallace, Hertford), kod kojih novac ne igra ulogu. Nastaju zbirke grofa Nostitza u Prahu, grofa Harracha, grofa Czernina i kneza Lichtensteina u Beču itd.

I crkveni su knezovi počeli sakupljati zbirke. Lavovski metropolit Dr. Andrija Šeptickij u svom zanosu za umjetnost sakupio je 40.000 predmeta, pa je svoju bogatu zbirku poklonio svome narodu. Poznato je, da je đakovački biskup Strossmayer sakupljao umjetnine. Najprije je to činio na vlastitu pobudu iz čistog zanosa za umjetnost. Sabirati je počeo god. 1859. God. 1868. imao je u svom biskupskom dvoru u Đakovu već 113 slika. God. 1883. bilo ih je već 280. Na zanimanje za slike potaklo je velikoga biskupa najviše to, što je gradio stolnu crkvu i što je htio tu svoju crkvu učiniti u umjetničkom pogledu što savršenijom. Zato je počeo učiti umjetnost, zato je putovao po Italiji i Njemačkoj. Zato je konferirao s umjetnicima i poznavacima umjetnosti. Uz svoja dobra novčana sredstva, uz prirodni svoj smisao za umjetnost, uz pomoć svojih prijatelja i štovatelja, a i po nekoj sreći uspjelo mu je pribaviti dobre slike starih talijanskih slikara, dok je od slikara novijeга vremena imao samo 24. Svoju dragocjenu zbirku poklonio je Strossmayer Jugoslovenskoj akademiji. I tako je nastala današnja Srossmayerova galerija slika, koja je ponos hrvatskoga naroda.

Privatna zbirka biskupova bila je početak, bila je osnov, na kome se dalje gradilo. Javne ustanove, kao kr. zemaljska vlada, Društvo umjetnosti, plemeniti privatnici obogatiše Strossmayerovu zbirku svojim darovima. Među ovima bijahu i mnoga crkvena lica, kao biskup Franjo Gašparić, kanonik Eduard Suhin, kanonik Dr. Franjo Rački, prebendar Ivan Tkalčić, župnik Stjepan Pogleđić, kanonik Dr. Feliks Suk.

Ideja, da se crkveni predmeti kršćanske umjetnosti skupljaju, sa znanstvenog gledišta ispituju i redaju te široj javnosti učine pristupačnima, nije nova. U nekom obliku nalazimo tu ideju gotovo u svim biskupijama, gdje postoje stare i historijske katedrale. Već od davnine — možemo reći kroz duga stoljeća — pribirale su takove katedrale svoje umjetničko blago u svojim riznicama. Poznate su takove riznice kod sv. Petra u Rimu, uz katedralu sv. Marka u Veneciji, uz katedralu u Sienni, Brixenu, Bambergu, Kölnu, Speyeru, Beču, Pragu, Zagrebu, Dubrovniku, Kotoru, Hvaru... Takove su riznice već same po sebi diecezanski muzeji. Ta one čuvaju najdragocjenije blago, što su stoljeća namrla za ukras i uporabu biskupskih crkvi. Uz crkveno posude, uz crkvena odijela sabirale su se ovdje i druge umjetnine i dragocjenosti. Tako je uz riznicu u Sienni nastala i glasovita »Libreria« s dragocjenom zbirkom talijanskih minijatura, a u 19. stoljeću pridošle su u nju i moderne skulpture. Riznica u Regensburgu obiluje sredovječnom sitnom umjetnošću (t. zv. »Kleinkunst«) u emajlu i niellu (na pr. glasovito raspelo iz 13. stolj. s naslovom »Rex Otacarus me fecit« i jedan bizantinski relikvijar iz 14. st.). Svaka se razvila u svom smjeru.

II. HISTORIJAT RIZNICE ZAGREBAČKE KATEDRALE

Možda ne će biti bez zanimljivosti promotriti, kako je nastala riznica naše Prvostolne crkve, taj prvi i pravi naš Diecezanski muzej.

Imao sam prilike, da pregledam inventare zagrebačke katedrale, i to od onog najstarijeg iz konca 14. stoljeća, onog iz g. 1425., 1474, 1502., 1510, 1546, 1582 i dalje do 1879 i 1915., pa sam vidio, da se na riznici radilo stoljećima. Malo po malo: darovima zagrebačkih biskupa i kanonika, a nešto i darovima drugih odličnika (papa i kraljeva), te postepenim nabavljanjem liturgičkih predmeta i potrepština skupilo se diljem stoljeća veliko blago. Evo kratkog historijskog pregleda. Najprije ću navesti što su katedrali ostavili *zagrebački biskupi*.

Zagrebački biskup *Nikola* iz slavne obitelji *Babonića* (1350-1356), za koga se znade, da je bio vrlo drag kralju Ljudevitu anžuvinskom (1342-1382), ostavio je katedralnoj riznici dragocjenu mitru, protkanu zlatom i vrlo umjetno načinjenu (»Cappa de damasco, puro auro contexta, subtili opere facta, albedine mixta, habens aurifrisium longum et antiquum« Sr. Inv. iz konca 14. st.). Od samog kralja Ljudevita anžuvinskoga, čiji je sin Stjepan bio tada vojvoda u Zagrebu stanujući u Gornjem gradu (umro 1355. i pokopan u zagreb. katedrali), potječe dragocjena bijela kazula s pripadcima: »Casula de veluto albo figurato cum floribus, nigris et cum cruce retro, aurifrisata cum imaginibus Dei Patris Beatae Virginis, cimera et armis regis Ludovici et armis ejus in longitudinem, cum dalmatica et stricta ejusdem materiae, subductae cum cendato ru-

beo«. Ove je paramente zapravo poklonio katedrali zagrebačkoj Ivan, biskup šipuški »za spas kraljice Marije« (Sr. isti Inv. iz konca 14. st.). — Biskup *Eberhard Alben*, rodak kralja Sigismunda, koji je u dva maha bio biskupom zagrebačkim (1397-1406 i 1409-1420), te koji se iza biskupa Timoteja i bl. Augustina Kažotića najviše brinuo za poljepšanje zagrebačke katedrale, opustošene po Tatarima, ostavi katedrali dragocjenu bijelu kazulu, vezenu zlatom sa slikom Boga Oca, Spasitelja i Bl. Dj. Marije, urešenu biserima i draguljima (sr. Inv. iz 1425.)

Zagrebački biskup *Osvald Thus* (1466-1499.), koji je održao zagrebačku sinodu i dao štampati časoslov po obredu zagrebačkom, ostavio je riznici dragocjenu kazulu, zlatom vezenu i biserima urešenu, zatim dvije kazule »de purpura sangvinea sum suis insignis«, jedan srebrni pacifikal i jedan bakreni pozlaćeni pastoral. — Biskup *Luka* (1500-1510), koji je dao u Mlecima štampati zagrebački misal, koji je podigao u katedrali 4 oltara i kome se grob nalazio pred oltarom sv. Luke, ostavio je riznici pacifikal, dragocjeni srebrni pastoral, 4 pozlaćena svijećnjaka od čistog srebra, 2 srebrne ampule, te posudu za svetu vodu s aspergilom od srebra. Oba ova biskupa zajedno ostaviše »Evangeliium s. Lucae circumdatum argento«, urešen njihovim grbovima.

Biskup *Šimun Bakač* (1518-1543.), koji je s vojskom sudjelovao u boju s Turcima na mohačkom polju i koji je u borbi za prijestolje pristajao uz Ivana Zapolju, ostavio je u oporuci katedralnoj riznici svoja pontifikalna odijela i srebrno posude, naročito dragocjene kazule, jedan pozlaćeni kalež, pozlaćeni turibul s navikulom i dvije srebrne ampule. — Biskup *Wolfgang Gyulaj* (1548-1560), koji je nakon tek jedne navršene godine biskupovanja umro na saboru u Požunu, obogatio je katedralnu riznicu čuvenom gotskom mitrom, za koju vele inventari: »mitra aurea gemmata, lapidibus pretiosis ornata« sa signaturom: »W. G. E. Z. 1549.« — Od *Jurja Draškovića* (1563.-1578.), koji je kao legat cara Ferdinanda II. bio na saboru tridentskom i koji je provodeći tridentske zaključke osnovao zagrebačko sjemenište, postoji tek »stylus aureus cum tribus nodis.«

Petar Herešinec (1585-1587.), nekoć kanonik i zapovjednik sisačke tvrđave, onda rektor bolonjskog kolegija, od 1585. biskup zagrebački, dok nije postao episcopus jaurinensis, obogatio je riznicu crvenim zlatom protkanim kazulama. — *Gašpar Stankovački* (1587-1596), rodak biskupa Jurja Draškovića, slavan radi pobjede kod Siska g. 1593., ostavio je srebrni turribulum. — *Šimun Bratulić* (1603-1611), Paulin iz Lepoglave, koji je znao spojiti »galleam cum thiara et cucullo« i koji je uveo Isusovce u samostan sv. Katarine, što su ga ostavili Dominikanci, dao je riznici 3 para skupocjenih biskupskih rukavica i 2 kristalne srebrom prevučene kande. — Biskup *Franjo Ergeljski* (1628-1637.), ostavio je riznici sliku Raspetog Isusa sa 4 evanđelista na srebrnoj ploči, urešenu dragim kamenjem i signiranu g. 1629. — Od *Petra Petretića* (1648-1667.),

koji je osnovao filozofski fakultet na gornjogradskoj akademiji i koji je dao štampati evanđelistar u hrvatskom jeziku, potječe mnogo toga u katedrali i u biskupskoj tvrđavi, osobito »sepulcrum Domini acu serico, auro et argento pictum«, djelo velike materijalne i umjetničke vrijednosti, i 5 pluvijala. — Od *Martina Borkovića* (1667-1687.), lepoglavskog Paulina, koji je utrošio mnoge hiljade za uređenje katedrale, sačuvao se jedan štap od ebanovine »baculus o Ebano, in parte superiore argento obductus«, s kojim je — kako se pripovijeda — dva puta obišao cijelu biskupiju.

Biskup *Aleksandar Mikulić* (1688-1694.), veliki prijatelj znanosti i učenjaka, koji je nabavio znamenitu zbirku knjiga bakroreza slavnog kranjskog pisca Varkharda Valvasora i koji je digavši iz prašine na tisuće starih knjiga zagrebačke crkve osnovao diecezansku biblioteku s vlastitim bibliotekarom i vlastitom kućom, ostavio je riznici dragocjenu bijelu mitru, urešenu zlatom, biserjem i slikama evanđelista, te dvije dalmatike. — *Stjepan Selišćević* (1694-1703.), nekoć rektor bolonjskog kolegija, onda slavan zapovjednik kaptolske vojske u bitci kod Osijeka, kaptolski prepozit i konačno biskup, obogatio je riznicu dragocjenom mitrom (»mitra ex Trador argento et auro acu picta«), te biskupskim prsnim križevima (6 komada).

Martin Brajković (1703-1708), od 1698. biskup senjski, a od 1703. biskup zagrebački, koji je mnogo radio, da se zagrebačka biskupska stolica podigne na nadbiskupsku, ostavio je riznici 2 biskupska pektorala i jedan pastoral s vlastitim grbom. — Grof *Mirko Esterhazy*, Pavlin (1708-1722), koji je od biskupa zagrebačkoga postao najprije biskupom u Vesprimu, a onda nadbiskupom u Ostrogonu, ostavio je zagrebačkoj katedrali dragocjenu kalež od čistog zlata, urešen draguljima i signiran godinom 1720, 2 pektorala i dragocjenu škrinjicu za svetotajstvo u Božjemu grobu od čistog srebra obloženu smaragdima rubinima, opalima, dragim kamenjem, urešenu slikama iz života Isusova (Iznutra na zlatnom jastuku leži zlatno goruće srce s natpisom INRI od samih diamanata, a na pokrovu napis: »Thesaurus amanter in corde flagrantí sepultus«) iz g. 1722. — *Juraj Branjug* (1723-1748.), koji je s temelja obnovio biskupsku palaču zadržavši samo stare kule, jer je stara u požaru g. 1645. stradala, ostavio je riznici dragocjenu monstraču od zlata i srebra, urešenu dragim kamenjem i biserima. — *Franjo Thauzy* (1751-1769.), nekoć biskup bosanski, ostavio je riznici onaj dragocjeni biskupski prsni križ sa smaragdima, koji je ukrao Pielik Inna. — *Maksimilijan Vrhovac* (1787-1827.), koji je održao čuvenu diecezansku sinodu i koji je osnovao mnoge bogate zaklade, ostavio je riznici biskupski križ s rubinima i ametistima, što ga je dobio prigodom krunisanja kralja Franje.

Juraj Haulik (1837-1869.), najprije biskup, a onda nadbiskup i kardinal, ostavio je u svojoj oporuci zagrebačkoj katedrali srebrni pastoral, srebrni prsni križ, srebrne svijećnjake, srebrene am-

pule s pladnjem. Iz njegove ostavštine nabavljen je za riznicu srebrni kip Majke Božje Žalosne sa signaturom 1869., Božji grob u obliku oltara od srebra s figurom od slonove kosti, slikama u emajlu i dragim kamenjem.

Što su radili zagrebački biskupi, radili su i **kanonici**, osobito kustosi, kojima je bila povjerena briga za katedralu. Tako je kanonik kustos *Blaž* g. 1366. ostavio katedrali jedan časoslov, i to za prebendu sv. Kuzme i Damjana. — Kanonik *Ivan*, arhiđakon dubički, ostavio je g. 1372. katedrali 1 misal i 2 lektionara. — Kanonik *Nikola*, kantor, ostavio je g. 1382. jedan časoslov. — Kanonik *Ivan iz Moravča*, ostavio je g. 1395. jedan kalež od srebra, dobro pozlaćen. — Kanonik *Ivan Lancelotti* ostavio je g. 1395. jedan časoslov, i to za prebendu sv. Stjepana, Prvog Mučenika (»pulchrum et magni valoris«). — Kanonik *Stjepan Farkaš*, zvan *Hungaricus*, ostavio je g. 1396. kazulu »de chamaletto flaveo«.

Kanonik *Toma*, arhiđakon čazmanski, a kasnije kustos, god. 1406. ostavio je katedrali srebrnu pozlaćenu monštrancu. Kanonik *Martin*, arhiđakon od Vaške, ostavio je god. 1481. jedan srebrni pozlaćeni kalež. *Andrija Alfonzo Thus*, prepozit zagrebački i glogovnički, ostavi god. 1500. katedrali jednu srebrnu pozlaćenu čašu i 12 srebrnih žlica. God. 1502. ostavi *Juraj Ivančan*, arhiđakon bekušivski, katedrali za prebendare jedan srebrni pozlaćeni kalež s patenom, jednu polusvilenu kazulu, jedan polusvileni crni plašt, jedan bijeli plašt sa zlatnim križem i srebrne posude za vino i vodu. Kanonik *Ivan Županić* god. 1525. ostavio je riznici također jedan srebrni pozlaćeni kalež. Glasoviti kanonik i pisac *Baltazar Napuli Dvorničić*, koji je od 1600. do 1601. bio kustos, ostavio je katedrali dragocjenu zlatom vezenu kazulu od damasta i »peplum ad monstrantiam«. Kanonik *Stjepan Dojčić* (1671-1676.) darovao je riznici jedan prsni križ s prstenom. Kanonik *Ignacije Mikulić* ostavio je katedrali god. 1684. jedan srebrni relikvijar s rukom sv. Aleksandra Mučenika. Kanonik *Ivan Znika* (1669—1706), koji je svojim troškom god. 1703. podigao prekrasan oltar Posljednje Večere, a i divnu propovijedaonicu, ostavio je katedrali dragocjenu crvenu mitru. Glasoviti *Juda Šimun Židić*, koji je kao rektor bečkog kolegija doživio i opisao opsadu Beča, te koji je kasnije postao kustos (od 1707—1710), ostavio je katedrali dragocjenu bijelu mitru. Kanonik *Stjepan Puc*, kustos od 1743—1752, nekoć župnik u Donjoj Stubici, darovao je riznici srebrni pozlaćeni kalež. *Antun Kržan*, kanonik (1879—1888.), ostavio je riznici jedan pastoral. *Eduard Tallian de Vizek*, kanonik zagrebački novijega vremena, ostavio je god. 1898. katedrali zlatni prsni križ s prstenom. *Dr. Feliks Suk*, kanonik kustos, ostavio je god. 1904. katedrali bijelu, biserima urešenu mitru.

Mnoge stvari nabavljala je **katedrala sama** redovitim putem. I morala ih je nabavljati, jer se liturgičke stvari uporabom i troše. U katedrali, kraj koje je Kaptol sa 28 kanoničkih

mjesta, treba vazda veliki broj paramenata. Zato čitamo u računima i inventarima, da se nabavljaju cijele garniture od 20 do 30 misnih odijela. Tako imade katedrala sada do 43 biskupske mitre, 9 pastoral, 16 kaleža u riznici i 29 kaleža u sakristiji, ukupno 45 kaleža, 26 dragocjenih misnih odijela u riznici i preko 40 običnih u sakristiji; 8 kompletnih garnitura raznih boja za pontifikal, t. j. za biskupa i cijelu azistenciju. Jedno misno odijelo od bijele svile poklonio je zagrebačkoj katedrali prigodom njena jubileja papa Leon XIII. Tri misna odijela nose grb grofova Erdödy. Jedan prsni biskupski križ od samih rubina s prstenom (22—15 rubina) darovala je zagrebačkoj katedrali kraljica Ludovika prigodom svog krunisanja, dok je kraljica Karolina darovala prsni križ s prstenom od ametista (prsni križ ima 8 većih i 1 manji ametist).

Posebnu brigu vodila je u srednjem vijeku svaka katedrala oko svetih moći. Tu je bilo pravo natjecanje između crkvenih i svjetovnih velikaša. Kako se iza IV. lateranskog sabora relikvije nisu smjele puku pokazivati otvoreno i neposredno, stavljale su se svete moći u dragocjene spreme u obliku glave, poprsja, ruke, lijesa, groba, ostensorija itd. Tako nastaju kod pojedinih stolnih crkvi zbirke dragocjenih relikvijara. Kod nas su glasovite takve zbirke u Dubrovniku i Kotoru. No i zagrebačka je katedrala sabrala lijepo blago. Pošto je i to blago po svojoj naravi sastavni dio novog Diecezanskog muzeja nadbiskupije zagrebačke, ma da će i dalje ostati u katedralnoj riznici, navest ću prema imovnicima, što u tom pogledu imam

1. »Crux ostensoria cum reliquiis ss. Crucis major, pretiosis exornata« (Inv. iz g. 1879. br. 13). Čestica sv. križa nalazi se u zlatnom križu, kojemu je podnožje od pozlaćena srebra, a koji je urešen sa 7 velikih dragih kamena. Inv. iz god. 1915. pod br. 13. veli: »Crux aurea, cujus pes est ex argento, deauratus, pretiosis lapidibus et unionibus ornata, in qua conservantur aliquot particulae Crucis Dominicae«. Taj relikvijar služi na blagdan Našašća i Uzvišenja sv. Križa, pa ga celebrant nosi na veliki oltar, a kasnije ga u sakristiji daje ljubiti kanonicima.

2. »Crux ostensoria cum reliquiis ss. Crucis minor«. Tako inv. iz g. 1879. br. 12. Isto i onaj iz g. 1915. Križ je srebrn, dobro pozlaćen, nema na sebi dragulja. Na blagdan Našašća i na blagdan Uzvišenja sv. Križa služi kod pobočnog oltara sv. Križa, gdje se daje ljubiti vjernicima.

3. »Reliquiarium ss. Crucis et ss. Apostolorum cum circumferentiis argenteis«. Tako inv. iz g. 1879. br. 5. To je dakle treći moćnik sa česticom sv. Križa i sv. Apostola u obliku ostensorija od srebra.

4. »Sacrum corpus Infantis Innocentis in decenti arca lignea inaurata conservatum«. Tako inv. iz g. 1711. Drugom rukom i drugim crnilom dodano je: »Per. regem Andream Jerosolim. Eppo

Thimotheo donatum«. Napadno je, da se ta dragocjena relikvija u starijim inventarima izravno ne spominje. Razlog će možda biti, što prije 18. st. nije imala srebrni lijes, već se nalazila u kakovom priprostijem, možda drvenom pozlaćenom lijesu. Medjutim je sigurno, da se ova relikvija nalazila u posjedu zagrebačke katedrale već prije. U jednom inventaru iz konca 14. st. našao sam medju rubljem ovu stavku: «Item unum manutergium quod solet super corpus Innocentis poni» (Tkalčić, Mon. Civ. Zağr. XI. st. 127). Dalje joj nalazimo trag u 15. stoljeću. Zagrebački je naime Kaptol g. 1455. predao zagrebačkom zlataru Pavlu i Benediktu »ad praeparandam thecam ad conservandum et deferendum corpus pueri Innocentis 36 et mediam marcam minus 4 Nezeck«. Trebalo je dakle načiniti dragocjeno spremište za betlehemsko Dijete. Nu budući da se posao radi kužne bolesti i drugih razloga nije mogao obaviti, to srebrni lijes tada nije bio načinjen (Tkalčić, Mon. Civ. Zağr. II. St. 246.). Tek god. 1780. za biskupa Josipa Galjufa i za kustosa Antuna Zdenčaja sačinjen je u Beču sadanji dragocjeni lijes za betlehemsko Dijete, koji se svake godine na blagdan Nevine Dječice izlaže na oltaru sv. Josipa. Lijes je načinjen u obliku prekrasne četverouglate škrinje, urešene rezbarijom, što predstavlja prizore iz života Isusova. Na pokrovcu se nalazi zlatna kruna, a kraj krune s jedne strane cvijet nevinosti s natpisom: »Non loquendo sed moriendo«, s druge nož na jastuku s napisom: »A himatu et infra«. Pod pokrovcem okolo škrinje stoje riječi: »Sacrum hoc Innocentis ab Herode occisi Martyris corpus, ab Andrea II. Rege Hungariae dicto Hierosolimitano, dum Hierosolyma revertit, Cathedrali ecclesiae Zagrabiensi anno Domini 1.221. dono datum, hac urna exornatum est, Ecclesiam Zagrabiensem gubernante Josepho Gallyuff episcopo, res Cathedralis ecclesiae curante Antonio Zdenchay custode anno Domini 1780«.

5. »Digitus sancti *Joannis Baptistae* circumdatus argento«. Tako već u inv. iz g. 1545. Kod te je relikvije bilo u originalu napisano »Ad Zyszek«, znak, da je srebro moćnika bilo određeno za kovanje novca u korist isplate haramija u Sisku, nu taj je dodatak prekrižen, pa pok. kanonik Dr. Ljud. Ivančan misli, da se odustalo od uporabe toga srebra za kovanje novca za sisačke haramije. Inv. iz g. 1711. piše o toj relikviji: »Sacer digitus Joannis Baptistae, quo Christum Agnum demonstravit«. Relikvija se nalazi u najnovijem inventaru iz g. 1915. pod br. 16.

6. Moći sv. *Andrije Apostola* u jednom križu iz kristala. Corpus Christi na križu je od srebra. Križ je na podnožju obložen biseriem. Odozgora se vide moći sv. Andrije, okružene sa 2 vijenca, također od bisera, (Sr. Iv. Kukuljević, Prvost. crkva zagrebačka 1856. St. 53.).

7. Moći sv. *Luke Evandelisti* i sv. *Bartola Apostola* u srebrnoj, dobro pozlaćenj posudi, načinjenoj poput grobnog spomenika (Sr. Iv. Kukuljević, ibidem St. 52).

8. Moći sv. *Marka Evandjelista* i sv. *Aniceta Pape* u srebrnoj dobro pozlaćenoj posudi, načinjenoj poput grobnog spomenika (Sr. Iv. Kukuljević, ibid. St. 52.).

9. »Reliquiarium cum argentea statua s. *Stephani Protomartyris*«. Tako inv. iz g. 1879. br. 17. Srebrni dobro pozlaćeni kip za moći sv. Stjepana Prvomučenika dao je g. 1763. načiniti kanonik prepošt Stjepan Pucz, izabrani biskup beogradski i smederevski. Na kipu se sprijeda nalazi Pučev grb, a straga napis: »Stephano Pucz Offerente — Stephani Diaconi honori — Stephani Regis Ecclesia — Pro decore accepit«.

10. »Particula Cranis s. *Caji Papae et Martyris* in statua parvula ex cupro et argento inaurato confecta«. Tako inventar iz g. 1711. Moći sv. Kaja Pape, rodom iz Solina, nalazile su se u srebrnom poprsju s napisom: »S. Cajus P. M. et Martyr«. Bile su u katedrali još g. 1856. Iz jedne bilješke pok. kanonika i kustosa Dr. Ljudevita Ivančana razabirem, da tih moći danas nema.

11. »*Brachium s. Alexandri Martyris* in manu ex argento et cupro deaurato factum«. Kost ruke sv. Aleksandra nalazi se u srebrnoj dobro pozlaćenoj ruci, koja drži strijelicu, a urešena je staklom i sa 2 rubina. Relikvijar je dao načiniti zagrebački kanonik Aleksandar Ignacije Mikulić g. 1684., kako to svjedoči napis: »S. Alexandri — Mart. Brachio decentius — Conservandae, Alexander Ignatius Mikulich Archidiaconus — Et Canon. Zagrabiens. F. F. 1684«.

12. »Reliquiarium argenteum, exhibens reliquias s. *Quirini Episcopi olim Sisciensis*«. Tako inv. iz g. 1879. Ruka sv. Kvirina, biskupa sisačkoga, nalazi se u srebrnoj posudi u obliku monstrance, koju drže dva andjela. Otraga je signatura: »Sub Papa Pio Sexto — Antonius Zdencaei, procurante Urbe Roma — est Allata«. Zdenčaj je nabavio relikviju g. 1783.

13. »*Pacificale parvum cum reliquia s. Prosperi, antiquum, lapidibus ornatum*«. Tako inventar iz g. 1879. br. 14. Pacifikal postoji do danas.

14. »Reliquiarium — tabula quadrata — ss. *Coelestini, Crescentiae et Patientis*«. Tako inv. iz g. 1879. br. 68.

15. »Reliquiarium parvum in modum Crucis cum effigie s. *Candidae*«. Tako inv. iz g. 1879. br. 31.

16. »*Sacrum cranium divi Stephani Primi Hungariae Regis et Apostoli in statua pectorali argento et cupro deaurato decenter confecta repositum*«. Tako inventar iz g. 1711. Inv. iz g. 1545. spominje ovu relikviju: »Caput beati Stephani Regis in theca argentea«. Farlati navodi, da je srebro ovoga relikvijara koncem 16. st. upotrebljeno za kovanje novca za isplatu sisačkih haramija. Zato je netko u inventaru iz g. 1546. dodao riječi: »Ad Zyszek«. Današnji impozantni srebrni relikvijar u obliku poprsja darovao je g. 1635. kardinal Franjo Barberini, kako to svjedoči signatura na poprsju: »Sacro- D. Stephani- Ungar. Regis apliq. — Cranio in Zagra-

biensi — Ecclia eidem dicata servato-, Decentius adservando — Franciscus TT. S. Lauren, in Damaso — S. R. E. Vicecancelarius — Diaconus Cardinalis Barberinus — Pia in s. Regem observantia — Humiliter offert- Anno Domini 1635«. Poprsje se izlaže na blagdan sv. Stjepana kralja, a stavlja se na oltar sv. Ladislava.

17. »Theca seu Vasculum cum quatuor liliis et uno Angelo de argento, inaurata, ubi continentur *costae lateris s. Regis Stephani*«. Ova se relikvija spominje u inv. iz g. 1548. samo što se ondje veli: »Theca seu vasculum cum quatuor liliis et duobus angelis«. Inventar iz g. 1553. spominje »Theca argentea cum uno angelo et quatuor liliis«. Inventar iz g. 1602. spominje »Theca argentea cum tribus liliis«. Iz ovih razlika prema mnijenju pok. kustosa Dr. Ljudevita Ivančana slijedi, da je između g. 1548. i 1553. otpao jedan ljljan, a između 1553. i 1602. jedan andjeo, valjda za kovanje srebrnog novca. Prema tvrdnji pok. Ivančana ova se relikvija danas ne nalazi u riznici prvostolne crkve, ako nije možda zajedno s relikvijom sv. Stjepana u Barberinijevu poprsju.

18. »*Manus s. Ladislai Regis* in Barda de argento«. Prvašnji relikvijar kosti sv. Ladislava, osnivača crkve sv. Stjepana u Zagrebu, upotrebljen je u 16. st. za kovanje novca, potrebnog za isplatu sisačkih haramija. Zato je kustos Ivan Znika g. 1690. dao načiniti novi relikvijar u obliku ruke od srebra sa sjekirom. Na ruci su dva rubina. Dolje je ova signatura: »Pro S. — Ladislai Regis — Brachio conserva — Joan. Znika Abb. Trin. — De Petervaradin — Custos et Can. Zagrab. — F. F. 1690«. Ove svete moći darovao je zagrebačkoj crkvi bl. Augustin Kažotić, biskup zagrebački (1303—1322), a on ih je dobio od svog štitnika kralja Roberta Anžuvinskog. U novom inventaru iz g. 1915. nalaze se pod br. 8.

19. »*Pallium s. Ladislai Regis* in forma Pluvialis, inventum anno 1872. in altari s. Ladislai«. Tako inventar iz g. 1879. pod br. 107. Inv. iz g. 1711. spominje ovu relikviju riječima: »*Protopholum, in quo manet pallium sancti Regis Ladislai*«. U sadanjem se inventaru iz g. 1915. nalazi ova relikvija pod br. 8 Palijsi danas u staklenoj vitrini u riznici nad ulaznim vratima, pa predstavlja vrlo veliku vrijednost.

20. »*Costae s. Petri Martyris* in vitro argento deaurato obducto reconditae«. Tako inv. iz g. 1711. U inv. iz g. 1915. nalazi se relikvija pod br. 10. U oba inventara nalaze se ubilježene i ove moći sv. Petra Mučenika: »*Dentes duo s. Petri Martyris* in simili vitro repositi«. Oba dakle relikvijara postoje do danas. Inv. iz g. 1711. spominje i »*Sacrum os de pede s. Petri Martyris conservatum in Protophilo ligneo*«. Ove je sv. moći za katedralu pribavio bl. Augustin Kažotić, biskup zagrebački, koji je gojio veliku pobožnost prema sv. Petru Mučeniku iz reda sv. Dominika.

221. »*Amictus b. Augustini, Episcopi Zagrabiensis* postea Luceriae in capsula quadriangulari lignea argento obducta«. Tako inventar iz g. 1711. Inv. iz g. 1879. veli: »*Humeralis beati Augu-*

stini Gazotti in cista argentea obducta cum parva statua argentea«. U novom inv. ova je relikvija pod br. 18. Oplećnik bl. Augustina nalazi se u srebrnoj škatulji pod staklom. Odozgo poprsje istog sveca otraga napis: »S. humerale b. Augustini Eppi«. Pod poprsjem grb darovnika biskupa Petra Domitrovića (1611—1628).

22. »Reliquarium argenteum cum reliquiis s. *Joannis Nepomuceni* lapillis ornatum«. Tako inv. iz g. 1879. pod br. 7. Komadić jezika sv. Ivana Nepomuka nalazi se u srebrnoj, bogato pozlaćenoj posudi, urešenoj zvijezdama i vijencem od rubina, načinjenoj u obliku pokaznice. Odozdo dižu se dvije zmije prepletene, a nad njima dva lista skopčana zaklopom. Odozgo veliki rubin. Ovu dragocjenost poklonio je katedrali hrvatski ban Karlo grof Bačani g. 1756. Dne 16. svibnja iste godine svečano ju je u crkvu postavio biskup Ivan Paksi.

23. »*Quator piramidalia argentea Reliquiaria*«. Tako inv. iz god. 1879. a i najnoviji iz 1915. Dva ova piramidalna krasna relikvijara u baroknom stilu s mnogo svetih moći raznih mučenika nalaze se danas na oltaru 10.000 Mučenika, gdje je slika bl. Djevice Marije, koja je god. 1706. iza požara Verničeve kuće na Potoku ostala neoštećena, pa je na trajnu spomen i štovanje prenesena u katedralu. Druga dva ovakova relikvijara postavljena su danas na stoliće kraj velikog oltara u svetištu.

24. Konačno se kao relikvijar imade smatrati i *pacifikal biskupa Luke* (1500—1510). O tom relikvijaru piše inv. iz g. 1553.: »Pax aurea Lucae Episcopi cum lapidibus pretiosis, ut 4 Saphiris, 2 Amadis, 2 Chrysolithis et 8 Perlis«. A inv. iz g. 1711.: »Reliquarium, quo pax dari solet sub sacro Eppali, aureum cum pede argenteo, pretiosis lapidibus et unionibus ornatum, diversis sacris Reliquiis refertum«. — Osim ovog zlatnog pacifikala biskupa Luke postojao je, kako inv. iz g. 1553. kaže, još jedan pacifikal biskupa Luke: »Pax ejusdem argentea, deaurata«. Inv. iz g. 1602.: »Pax sollemnis episcopalis cum imagine Crucifixi Smalzo«. A inv. iz g. 1602.: »Item aliud Reliquarium, quo etiam dari solet pax, argenteum, deauratum, quod adhibetur ad missam DD. Majorum Archidiaconorum, itidem sacris Reliquiis refertum«. Ovaj se posljednji pacifikal danas ne nalazi u riznici.

Mimoilazimo ovdje druge rizničke dragocjenosti, koje nisu relikvijari, kao diptih iz slonove kosti s prizorima iz bibličke povijesti, kip Majke Božje u okviru, urešen dragim kamenjem, sliku Duha Svetoga sa 6 figura u mramoru, kip Trpećeg Isusa i Žalosne Majke Božje na mramornim pločama, glasoviti Božji Grob u obliku kuće s prekrasnim vezivom iz g. 1659. od biskupa Petra Petretića, dragocjene srebrne ploče, koje služe kao antependium za velikih svečanosti, s prekrasnim reljefima od biskupa grofa Mirka Esterhazy-a iz g. 1721. i slično. Napominjemo samo neke liturگیčke knjige, koje spadaju među znamenitosti svjetskoga glasa, a to su:

1. »*Missale manuscriptum* in pergamena *gothicum*, cum imaginibus depictis in cortice bissino rubro, argento, fibulis argenteis et figuris in quavis parte septem ornato«. U inv. iz g. 1879. br. 114.

2. »*Missale majus in pergamena scriptum juxta ritum Cathedralis ecclesiae* de anno 1511 in bissinis corticibus e cuso argento et 14 imaginibus«. Taj je misal djelo neumrlog Julija Klovija iz Grižana, najvećeg minijaturnog slikara svijeta. Djelo ima grb biskupa Šimuna Erdödy-a (1518—1543). Biskup Aleksandar Mikulić (1688—1694) dao je knjigu preobući crvenim baršunom, okovati srebrnim i pozlaćenim kovom te uresiti pozlaćenim slikama hrvatskih svetaca sv. Jeronima, sv. Emerika, sv. Elizabete, sv. Stjepana, Kralja, sv. Ivana sina Gosuimilova, sv. Salomona, sv. Kaja pape iz Solina, bl. Augustina Kažotića, sv. Kvirina sisačkog, sv. Ladislava Kralja, sv. Budimira kralja i sv. Godezlava. Slike Julija Klovija predstavljaju razne predjele, gore, gaje, doline, gradove, sela, crkve, mora i vode s prizorima iz života i smrti, Isusove. U arabeskama su načinjeni andjeli, patuljci, svakakove životinje, ptice, cvijeće i sl.

3. »*Missale Romanum ad usum Cathedralis ecclesiae Zagrabienis in officina Lichtenstein* in viridi serico compactum«. Misal ima glavni natpis: »*Missale Ecclesiae sancti Regis Stephani*«. Ovaj natpis stoji na drvoreznoj i bojadisanoj slici, koja predstavlja u sredini Mariju, vjenčanu od 2 andjela s potpisom: »S. Maria, Patrona Regni Hungariae«. S desna sv. Stjepan s natpisom: »S. Stephanus R. Hungariae« i sv. Emerik s napisom na velikom maču, ko ga drži u lijevici: »S. Emericus Dux Slavoniae«. S lijeva stoji sv. Ladislav s napisom: »S. Ladislaus R. Hungariae«. Knjiga je tiskana na pergameni, ima više drvoreza s prizorima iz života Kristova, a na koncu knjige stoji tiskano: »*Laus sit nato Dei, coeli terraeque victori. Laus sit Christe, quam liber explicit iste. Accipite optimi reverendique patres Missale, quem Chorus almi Eppatus Zagrabienis, ecclesiae cum figuris et optimis characteribus quam pulcherrime perlustratum, jussu et impensis ac sumptibus providi atque egregii viri Johannis Büer civis Zagrabienis, qui oriundus est Germanus de Kopfstein, ex patre autem Georgio Büer Schotto; ibidem concivis, dum in humanis etat. Veneziis privilegii cura excussum. Anno virginei partus 1511. Die 20. Junii in officina Petri Lichtenstein*«.

God. 1886. u oskudici novca za popravak katedrale prodane su mnoge dragocijenosti u zlatu, srebru, i dragom kamenju. Dražbovanjem polučila se svota od 7.868.70 forinti. Dostalci su bili većinom Židovi i stranci. Evo njihovih imena: Brüder Egger, Steiner Comp. Schwarz, Weiss, Steinharter aus München, Pick aus Wien, Neuhauser, Ratzersdorfer, Engelsrath, Blum, Fischer, Messinger, Lemberger, Huter, Löwy. Rijetki su dostalci s hrvatskim imenom. Od 134 prodana predmeta kupio je grof Drašković 4, te sam kustos biskup Gašparić 5. Na sreću otudjeni su predmeti, koji nisu izri-

što služili liturgiji i koji nisu imali spojenih relikvija. U najvećem dijelu su to bili zlatni prsteni, zlatni lanci, srebrni križevi, srebrni pladnievi, srebrne svjetiljke, dragulji. Najskuplje je prodana jedna stara turska sablja od pravog damaštanskog gvožđa s drškom ad ahata i s tokom, koji je bio od pozlaćenog srebra te imao 56 rubina, 2 tirkisa, 4 akvamarina. Cijeli je mač vagao 400 grama. Izdražbovao ga neki Fischer za 650 forinti.

Na taj je eto način nastala i rasla riznica Prvostolne crkve zagrebačke, koja već sama po sebi čini gotov crkveni muzej zagrebačke nadbiskupije, pa ako i dalje ostane na svome mjestu, što je radi smještaja i sigurne gradnje i potrebno, bit će po svojoj naravi sastavni dio Diecezanskog muzeja. Što su najodličniji i najbogatiji crkveni predstavnici zagrebačke nadbiskupije namrli, tu je pohranjeno.

III. DIECEZANSKI MUZEJ U BEČU.

Iz riznica starih katedrala, a onda i mimo njih nastali su moderni Diecezanski muzeji. Primjer mnogih gradova, tamo iza sredine 19. stoljeća potaknuo je i crkvene poglavare, da osim dosad prikupljenih katedralnih dragocjenosti skupljaju i sistematski u zbirkama redaju ostale, pa i manje dragocjene predmete od umjetničke ili historijske vrijednosti. Tako su uz državne i gradske muzeje nastali i crkveni Diecezanski muzeji.

Na taj način nikoše moderni Diecezanski muzeji u Linzu, St. Pöltenu, Klagenfurtu, Grazu, te u Beču. Danas se najljepšim smatra Diecezanski muzej u Beču. Pošto postoji želja, da se i naš Diecezanski Muzej udesi prema bečkom, opisat ću postanak i ustroj bečkog Diecezanskog Muzeja.

Idejom, da se u Beču osnuje regionalni crkveni muzej, postojala je već iza druge polovice 19. stoljeća, tamo od nadbiskupa kardinala *Josefa Otmara Rauschera* (1853—1875). Za vrijeme moćna boravka u Beču bavio se se tom mišlju kardinal *Fridrik G. Piffl*. On je namjeravao osnovati muzej već prije svjetskog rata, a i odmah iza njega. Pošto nije bilo sredstava za gradnju kakove nove reprezentativne palače, odlučio je kardinal Piffl, da novomu crkvenomu muzeju dađe jedan odjel u nadbiskupskoj palači. Prilike su se izmijenile, tako da je i bečki nadbiskup kardinal bio spreman odreći se jednog dijela svojih reprezentativnih odaja. Misao o osnutku muzeja podržavao je već i u ono vrijeme *Msgr. Johann Popp*. Nu kardinal Piffl je umro, a da se nije osnovao muzej. Ideju je proveo u život tek sadanji bečki nadbiskup, kardinal *Dr. Teodor Innitzer*.

Jedno od prvih djela kardinala Innitzera bio je bečki Diecezanski muzej. Dne 15. XI. 1932. upravio je kardinal svomu sve-

ćenstvu okružnicu, kojom javlja, da je odlučio izvršiti želju pok. kardinala Pifflla, a to je, da se osnuje Diecezanski Muzej. Povod za tu odluku bila je 500 godišnjica tornja sv. Stjepana u Beču, i 250 godišnjica oslobođenja Beča od Turaka. Naziv muzeja bio je »*Dom- und Diözesanmuseum in Wien*«. Iz naslova se vidi, da će u novom muzeju biti u odličnom stupnju zastupano kulturno blago same bečke katedrale. Svrha je muzeju nesamo sabrati umjetne spomenike 500 godišnje povijesti crkve sv. Stjepana i dieceze, nego dati poduci iz crkvene povijesti zorni materijal. Muzej ima uzdržati i pristupačnim učiniti sve ono, što je kroz stoljeća u crkvenom bogoslužju služilo kao vanjski izraz nadosjetnih vjerskih istina. On ima podjedno biti svjedok kulturne visine crkve i klera!

Za organizaciju i vođenje muzeja ustrojio je kardinal dva odbora: kuratorium, koji se brine za materijalna sredstva, te radni odbor, koji se brine za stručni uređaj muzeja. U kuratoriumu su među ostalima nekadanji dvorski kapelan i moj poglavar u Augustineumu, a sada posvećeni biskup *Dr. Ernst Seydl*, te Domkurat *Msgr. Johann Popp*, ravnatelj muzeja, od svjetovnjaka dvorski savjetnici: *Hans Wancura*, prof. *Dr. J. Hermann* i prof. *Dr. Karl Holey*. Pomenuti se kuratorium odmah u novembru 1932. obratio na katoličku javnost, da novčanim darovima omogući osnutak Diecezanskog muzeja u Beču, koji će se privremeno smjestiti u nadbiskupsku palaču. Istodobno pozvao je kardinal metropolitanski kaptol, župne urede, predstojništva samostana i samostanskih crkava, neka podju na ruku radnom odboru Diecezanskog muzeja, pa neka ustupe muzeju vrijedne predmete umjetničke i historijske vrijednosti, koji su po svojem stanju ili smještaju izvrgnuti propasti. Predmeti se ne plaćaju, nego se ustupaju kao poklon ili na pohranu (»*Leihgabe*«). Nadalje je pozvao kardinal dekane, da ili sami preuzmu ili označe osobe, zgodne za muzejske pomagače (»*Pfleger*«). Zadaća ovih pomagača je u tom, da dojavljaju muzeju prikladne predmete i da se brinu za njihov prenos u Beč.

Poziv kardinala Innitzera urodio je obilnim plodom. Pošto se radilo o skoroj proslavi dvostrukog jubileja, naime 500 godišnjici tornja sv. Stjepana i 250 godišnjici oslobođenja Beča od Turaka, radilo se brzo, da se muzej jubilejske godine 1933. može otvoriti. I u pol godine bio je muzej, barem u suštini gotov, te se mogao učiniti pristupačnim široj publici.

Muzej je smješten u jedan appartement nadbiskupske palače. Ta palača stoji na mjestu nekadanjeg rkt. župnog dvora, koji se spominje u 13. stoljeću. Kasnije se župni dvor pretvorio u prepozituru, a onda u biskupski dvor. Sadanju palaču gradio je ili već i proširio biskup Melchior Khlesl (1630), a dovršio je biskupi Antun II. Wolfrath (1639) i Filip Fridrik II. grof Brenner (1669). Kapela i biblioteka potječu iz god. 1641. Stubište s baroknom kamenom balustradom ugrađeno je u dvospratnu glavnu zgradu oko god. 1716. Iz toga doba potječu i štukature na stropo-

vima »apostolske« i »ministarske« dvorane, kamo je smješten muzej. Muzej je dobio zimsku cvjetnu dvoranu (Wintergarten), koja potječe iz najnovijeg vremena, te kapelu sv. Andrije, koja potječe iz god. 1638., a stoji na mjestu stare župne kapele od 10.000 mučenika. U ovu su kapelu preneseni neki stari oltari iz drugih crkava, kao oltar sv. Andrije iz katedrale, oltar sv. Ane (god. 1512) iz crkve sv. Augustina; oltar sv. Valentina (iz početka 16. stoljeća), iz crkve sv. Petra u Beču; oltar sv. Barbare (iz god. 1510.) također iz crkve sv. Petra u Beču.

Bečki Diecezanski muzej podijelio je dobivene predmete u 7 glavnih grupa: 1. slike, 2. kipovi 3. umjetni obrt (zlatarstvo, email, staklo, slonova kost, tkanine i pokućstvo) 4. relikvije 5. pismeni spomenici 6. numizmatički spomenici i 7. kapela sv. Andrije s oltarima.

Da dobijemo barem neku sliku bečkog D. M., opisat ću u krupnim potezima pojedine grupe.

Bečki je Diecezanski muzej dosada sabrao 60 slika. Slike pripadaju raznim vijekovima: od početka srednjega vijeka, pa sve do 19. stoljeća. Najveću važnost stavlja muzej u slike na drvu (Tafelbild). Kao svoj ponos smatra bečki Diecezanski muzej sliku *vojvode Rudolfa IV.* iz c. 1365. Slika je vlasništvo Prvostol. Kaptola sv. Stjepana. Do 17. st. visjela je u prezbiteriju bečke katedrale, onda je došla u riznicu, dok nije u posljednje doba bila smještena u kaptolski arhiv. Među slike na drvu spada 14 komada slika, uzetih iz nadbiskupskog *dvorca Ober St. Veith*, koje potječu iz god. 1420—1430., a sačinjavale su dva oltara. Zanimljiva je još slika na drvu sv. Kristofora iz samostana *Heilihenkreuz* od nepoznatog autora iz konca 15. st. — Iz god. 1510. potječu 4 drvene slike (mučeništvo sv. Stjepana i sv. Lovre), dar *privatnika, skupljača Gustava Schütza*. Iz pomenutog nadb. dvorca Ober St. Veith potječe oltar sa slikama na drvu od učenika *Albrechta Dürera* (vjerojatno *Hansa Leonarda Schäuuffeleina* (Isus nosi križ, Isus se ukazuje sv. Mariji Magdaleni, sv. Sebastijan i sv. Rok). Iz škole *Luke Cranacha* potječe »Maria in vinea«, nekad vlasništvo franjevačkog samostana u *Zisterdorfu*, a sada poklon muzeju od *privatne obitelji Teufenbach*. — Iz crkve sv. Stjepana potječe slika na drvu: »Isus nosi križ« od *Jana von Hemessensa*. (1575 u Haarlemu). Iz nadbisk. dvorca *Kranichberg* potječu slike na drvu: »Sveta tri kralja« i »Bičevanje Kristovo« — Slika sv. Terezije u ekstazi iz 16. ili 17. st. talijanskog ili španjolskog podrijetla dar je privatnog *skupljača Gustava Schütza* — Iz 17. st. potječu slike na platnu »Majka Božja u vijencu od cvijeća« od *Jana van Kessela* iz Antwerpena i »Veronika pruža Isusu Rubac« od nepoznatog nizozemskog majstora. — »Smrt sv. Katarine od *Tobije Pocka* (iza 1681. u Konstanzu) dar je sakristije *oo. Dominikanaca* u Beču. — »Poklon sv. Antuna Majci Božjoj« iz sredine 17. st. potječe iz Barnabitskog kolegija u Beču.

Iz bečke katedrale potječe slika: »Bog otac u oblacima« od *Johanna Spillenbergera* iz Košica (1679.), te dvije slike napuljskog slikara *Martina Altomonte-a*, koji je iza 1703. radio u Beču, gdje je 1745. umro: »Isus pred Pilatom« i »Bičevanje Isusovo«, nadalje barokne slike: »Slava sv. Karla Boromejskog« i »Presv. Trojstvo« od *Johanna Mihaela Rottmayra* (1730.), te »Sv. Antun Padovanski« pred Gospom od *Michelangela Unterbergera* (1758.).

Župa Kalksburg dala je sliku »Ecce homo« navodno od *Paula Trogera* (radio u Beču od 1698—1762.). — Župa Hausleiten dala je sliku *Martina Johanna Schmidta*, zvanog Kremers Schmidt (1718—1801). — Župna crkva Wien-Penzing dala je muzeju skicu slike »Kalvarija« od *Antuna Franza Maulpertscha* (1796.).

U kapeli sv. Andrije smješteno je 5 baroknih slika: »Mučeništvo sv. Andrije« iz privatne jedne zbirke; »Sv. Nikola iz Toleda« »Sv. Toma od Isusa« od praškog slikara *Karla Skrete* (1674) iz župe sv. Florijana u Beču, »Sv. Leopold« od *Martina Altomonte* iz bečke katedrale, »Sv. Ambrozije« i »Sv. Jeronim« od *Antuna Hertzoga* (1740) iz župne crkve sv. Leopolda u Beču.

Slike iz dobe klasicizma i nazarenstva potječu većinom iz nadbisk. dvora. Ovamo spadaju: »Sv. Petar u tamnici« i »Bijeg u Egipat« od *Ludwiga Ferd. Schnorra* od Carolsfelda (1804.); »Krist u Getsemanskom vrtu«, »Isus prijatelj malenih«, »Presveto Otajstvo« od *Josefa v. Füricha* (1876.) — Djeca Dr. Karla grofa Lanckoronskog darovaše crtež »Polaganje Isusa u grob« od *Eduarda Steinle-a*. — Hotelijer C. Sukfüll iz Badena darovao je studiju glave u ulju od *Josepha Danhausera* (1845.).

Iz nadbisk. palače potječu slike austrijskog nazarenca *Leopolda Kupelwiesera* (1862): »Poklon sv. Stjepana i Leopolda sv. Obitelji«, »sv. Andrija«, te poklon »Pastira i poklon mudraca«, nadalje slike 4 evanđelista od *Augusta Wörndla* (1902). Iz nadb. dvora potječu portreti: kardinala *Josefa Otmara v. Rauschera*, od *Fridrika v. Amerlinga*, kardinala Melkiora Khlesla od nepoznatog majstora *bolognske škole*, te Sigismunda grofa Hohenwarta od *Josefa Kraftta*.

Odio za skulpturu broji 35 što kamenih što drvenih kipova gotske plastike i do 30 kipova rane i poznije barokne plastike. Najveći dio gotske plastike dala je sama katedrala sv. Stjepana, nu nešto dadoše i župe: Thernberg, Erlach, Altendorf, Wischathal, Hausleithen (filijal St. Ulrich), Neudorf, Aspersdorf kod Hollabrunna, Gross-Mugl (filijal Steinabrunn), Maria Schutz na Semmeringu, Haitzendorf, Hörersdorf, St. Anna u Beču, Giesshübel i Edlitz. Pojedini kipovi dar su privatne zbirke grofa Wilczeka, župnika Karla Kecka i bečkog gradskog muzeja, jedan kip dar je nepoznatog darovatelja. Barokni kipovi potječu iz župa Kalksburg, Kranichberg, St. Rochus u Beču, samostan Heiligenkreuz, Hohenrappersdorf, Ebergassing Brunn am Gebirge. Dva kipa su dar privatnog skupljača Gustava Schütza iz Beča.

Grupa umjetnog obrta, ima iz zlatarske struke: 7 monstranca (iz godina 1482, 1515, 1658, 1674., te 3 bez signacije), nadalje 14 kaleža (iz godina 1446, 1500, 1584, 1693, 1720, 1743, 1757, 1848, 1853, 1862, 4 bez signacije), 1 pastoral iz c. 1520, 10 relikvijara (iz godina 1520, 1570, 1585, 6 nesigniranih iz 18. st. i 1 iz 1923.), 3 garniture posudica za vino i vodu, i 1 pladanj od mjedi za krštenje. — Za email, staklo i slonovu kost su interesantni relikvijari: relikvijar sv. Pavla iz 15. st., dva staklena orientalna relikvijara iz 14. st. i 1 drvena škrinjica za svete moći iz 14. st. — Od tkanina uživa internacionalnu slavu samrtno odijelo vojvode Rudolfa IV. († 1365. u Milanu). — Od paramenata navodim ove predmete: dio pluvijala iz 15. st., kazulu iz c. 1500., što ju kupio već kardinal Rauscher za budući Diecezanski muzej, kazulu iz c. 1500. iz župe Kranichberg, 1 pluvijal iz 16. st. iz crkve Am Hof u Beču, 1 pluvijal i pontificalia nadbiskupa Filipa Fridrika II. iz god. 1649., 1 kazulu perzijskog veziva oo. Salvatorijanaca kod St. Mihaela u Beču iz 17. st., 2 kazule s grbom cara Karla VI., 3 dragocjene kazule, dar pape Pija VI. kardinalu Migazzi-u. Od sagova sa slikama stavljen je u muzej jedan sag: »Smrt sv. Ananije«, radjen po nacrtima Rafaelovim za papu Leona X. iz početka 17. st.

Od umjetnog pokucstva ima bečki Diecezanski Muzej 2 drvena zlatom urešena ormara iz nadbisk. dvorca Ober St. Veith iz 1680., 3 izložene škrinje za sv. moći iz riznice sv. Stjepana iz c. 1700., 1 korni pult i 1 drveni trorog za blagoslov vatre iz 17. st. od oo. Salvatorijanaca kod Mihaela i 1 željezni sanduk iz nadbisk. dvorca u Ober St. Veithu.

Od svetih moći iz riznice sv. Stjepana dobio je Diecezanski muzej neke dragocjenosti i to: dio stolnjaka, na kome je Isus s učenicima blagovao posljednju večeru s drvenim, srebrom i zlatom urešenim spremištem iz god. 1454; dio platna, u koje je Isus bio položen u grob u drvenom, srebrom i zlatom obloženom spremištu iz 14. st.; dva komada koprene Majke Božje vjerojatno od orientalnog bissa, mač sv. Ulricha i navodno mač sv. Karla Velikog. Riznica je sv. Stjepana nekoć bila vrlo bogata, jer su crkveni i svjetovni knezovi srednjega vijeka zbirki sv. moći posvećivali veliku pažnju. Sam »osnivač« crkve vojvoda Karlo IV. po primjeru svoga tasta Kralja Karla IV. praškog, bio je veliki sabirač sv. moći, koje je pohranio kod sv. Stjepana. Iz njegova doba postoji popis svetinja (»Heiltümerbuch«) u kome se navodi 250 moći u riznici sv. Stjepana. Nažalost je riznica za vrijeme ratova i nevolja bila prisiljena na predaju dragocjenosti. To se dogodilo god. 1526, 1529, 1531, 1793, 1807 i 1810. Na taj je način bečka riznica sv. Stjepana gotovo potpuno stradala. Valja naime znati, da su svete moći bile vazda pohranjene u dragocjenim spremištima u obliku glave, ruke, monstrance, lijesa, čaša i sl. od srebra, a nekoć i od suhog zlata. Mnoge su stvari iz riznice sv. Stjepana prešle u »Duhovnu riznicu« carskog dvora i u riznicu oo.

Kapucina, gdje je smještena grobnica habsburškog dvora. Iz dobe samog Karla IV. ima riznica sv. Stjepana, a danas i bečki Diecezanski muzej česticu sv. Križa u spremištu od suhog zlata i česticu križa sv. Andrije.

Vanredno zanimljiva je zbirka pismenih spomenika u Diecezanskom muzeju. Ovamo su sabrane isprave, dijelom originali a dijelom foto-snimke ili reprodukcije o postanku i životu biskupije, kaptola, riznice i župa. Ovamo spadaju: foto-snimka pisma pape Inocencija III. passavskom biskupu Manegoldu o osnutku biskupije u Beču; foto-snimke 2 pisama pape Inocencija IV. opatu Zwettlu i Reunu iz Heiligenkreuza o osnutku biskupija u vojvodini austrijskoj; reprodukcija bule pape Pavla II. o osnutku biskupije u Beču (1469); originalna isprava pape Inocencija XIII. o podignuću bečke biskupije na nadbiskupiju (1722); štampani opis davanja prvog nadbiskupskog palija bečkom nadbiskupu (1723); »*Matricula passaviensis*« iz 15. st., gdje se izbrajaju župe i kolatori passavske biskupije, a prema tome i austrijskog teritorija, koji je tada crkveno spadao pod Passau; rukopis na pergameni s redoslijedom instaliranih kanonika sv. Stjepana iz 14. st., »*Acta Capituli*« Sv. I., gdje se nalaze sjednički zapisnici stolnog Kaptola počevši od god. 1462.; originalna isprava testamenta glasovitog bečkog teologa i reorganizatora bečke univerze Henrika v. Langensteina iz g. 1391.; originalna isprava Rudolfa IV. iz g. 1359. o polaganju temeljnog kamena za proširenje crkve sv. Stjepana; darovnica Rudolfa IV. iz 1360 o poklonu sv. moći crkvi sv. Stjepana; inventar riznice sv. Stjepana iz g. 1400; štampani inventar sv. moći u riznici sv. Stjepana iz g. 1502. (»*Heiltumbuch*«).

Numizmatička zbirka čuva medalje i plakete s likovima bečkih biskupa i nadbiskupa (Johann Kaspar Neuböck, Melkior Khlesl, Franz Ferdinand v. Rummel, kardinal Antun grof Migazzi). Ta je zbirka tek u zametku.

*

Kako se vidi iz ovoga pregleda, veliki dio predmeta u bečkom Diecezanskom muzeju potječe iz posjeda bečkog nadbiskupa, bečkog Prvostolnog Kaptola, bečke katedrale. Jedan dio skulptura, i slika na staklu vraćen je crkvi iz bečkog Gradskog muzeja, kamo je smješten prije 60 godina. Svoje darove dali su bečki samostani i župe grada i provincije. Jedan dio potječe iz privatnog posjeda i iz privatnih zbirki, koje je Diecezanski muzej drage volje i sa zahvalnošću primio.

Bečki Diecezanski muzej je svijestan, da nije prve godine, a ni kroz 8 godina svoja postojanja riješio svu svoju zadaću. On radi i dalje sabirući novac i skupljajući predmete. Želi, da dvorišne arkade nadbiskupske palače upotrijebi za lapidarium. Želi što više osvijetliti povijest biskupije s dokumentarne i kulturno-umjetničke strane.

Konačno napominjem, da se predmeti nisu stavljali u muzej onakovi, kakovi su se našli, nego su mnogi trebali i te kakovih popravaka. To vrijedi osobito o baroknim kipovima i slikama. Kao restauratori muzejskih objekata spominju se Sebastian Isepp i Karl Proksch. Usto se napominje, da su drugi bečki muzeji rado ustupali Diecezanskom muzeju svoje radione za popravak predmeta.

Kako mi je nedavno javila Uprava Bečkog muzeja, bečki je Diecezanski muzej zadesio težak udarac time, što mu je prije 2 mjeseca umro ravnatelj Domkurat Msgr. *Johann Popp*, koji je zapravo muzej organizirao i koji mu je sve do sada bio duša. Novim direktorom imenovan je Prof. Dr. Anselmo Weissenhofer.

Kako se prema ovdje iznesenim zasadama razvija »Diecezanski muzej nadbiskupije zagrebačke«, opisano je u »Kat. listu« 1940. br. 29. i dalje pod naslovom »Naš Diecezanski muzej«.*

Msgr. Dr. Kamilo Dočkal.

*) *LITERATURA:*

1. W. Spemanns »Buch der Kunst«, Berlin u. Stuttgart 1901., naročito odsjek: Wilhelm Bode: »Der Kunstsammler Gemälde, Schaumünzen, Plastik« 962—972.
2. Ivan Kukuljević Sakcinski: »Prvostolna crkva zagrebačka«, Zagreb. 1856.
3. Ivan Tkalčić: »Prvostolna crkva zagrebačka«, Zagreb, 1880. i 1885.
4. Ivan Tkalčić: »Povjesni spomenici slob. kr. grada Zagreba« I.—XI. Zagreb, 1889—1905.
5. »Inventari Metropolitanske crkve zagrebačke« od g. 1582. do 1879., kako se nalaze uvezani u riznici zagrebačke katedrale.
6. Bilješke kanonika kustosa Dr. Ljudevita Ivančana pomenutim inventarima u rukopisu.
7. Stjepan Matković: »Recensio episcoporum, arhiepiscoporum, praepositorum majorum et canonicorum« Zagreb. 1888.
8. Rudolf Strohal: »Kaptol i Nova Ves u Zagrebu«, Zagreb. 1935.
9. Fritz Dvorschak, Hermann Göhler u. Justus Schmidt: »Führer durch das Erzbischöfliche Dom- und Diözesanmuseum in Wien«, V. Ausg. Wien 1939.
10. Originalni podaci Bečkog muzeja poslani mi iz kancelarije istoga muzeja.